

KALENDÁRIUM 2002

VELKÁ PRAHA – 80 LET

Dne 1. ledna 1922 vstoupil v platnost zákon č. 114 z 6. února 1920, jímž obce kolem Prahy, které byly vyňaty z dosavadních samosprávných okresů, „*slučují se s hlavním městem Prahou v jednu obec pod společným jménem 'Hlavní město Praha'*“. Město se rozdělilo na 13 správních obvodů a 19 římskými čísly označených čtvrtí.

Tato Velká Praha byla vytvořena v neuvěřitelně krátké době v nadšení, doprovázejícím ukončení první světové války a vznik samostatné Československé republiky. Cesta k ní však byla dlouhá a složitá. Začala vlastně už za Karla IV., který se neúspěšně pokusil o sloučení Starého Města pražského a jím založeného Nového Města. Podobně krátkodobými, byť i historicky významnými, byly jednoty pražských měst například v husitské době, kdy se spojená města nazývala Velké Město pražské.

Na prvé trvalé spojení si však Praha musela počkat až na reformy Josefa II.,

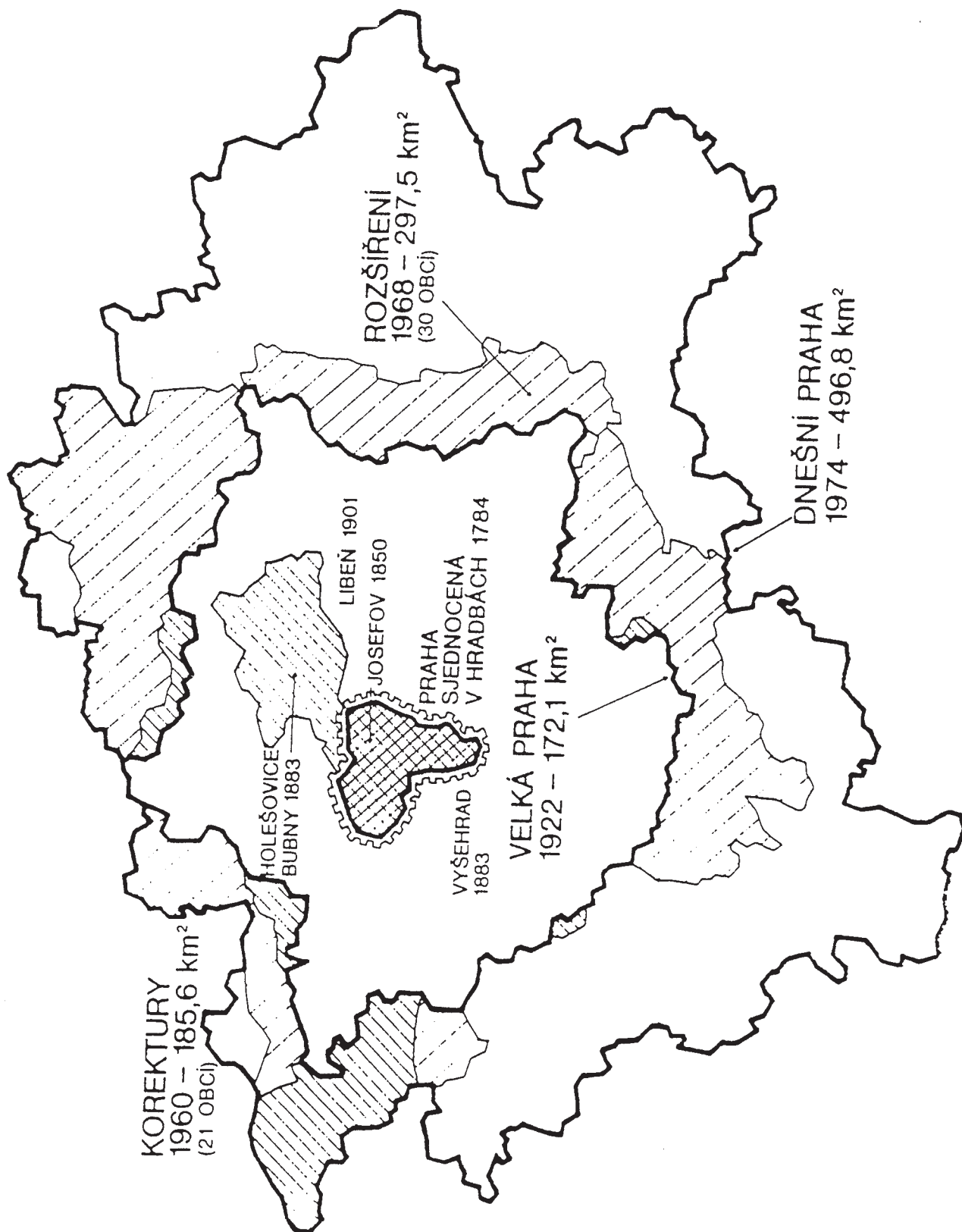
kdy 12. 2. 1784 ze čtyř historických pražských měst vzniklo Královské hlavní město Praha. Dětilo se na čtyři čtvrtě : Praha I. Staré Město, II. Nové Město, III. Malá Strana a IV. Hradčany a mělo i s vojenskou posádkou něco přes 76 tisíc obyvatel. Podle podrobnějších údajů z roku 1786 žilo v takto vymezeném městě ve 3 198 domech celkem 72 874 civilních obyvatel, z nichž tvořilo většinu 28 052 obyvatel Nového Města a 23 616 Starého Města.

Celé následující 19. století bylo naplněno pokusy Prahy o připojení dalších v té době již prudce rostoucích předměstí. Toto úsilí nenacházelo z politických a národnostních důvodů pochopení ve Vídni a také některá prosperující předměstí nijak netoužila především z fiskálních důvodů po připojení. Dokonce i bývalé Židovské Město, nazývané Josefov a představující enklávu uvnitř Starého Města, se stalo jako pátá čtvrt součástí Prahy až v roce 1851. Teprve 26. 9. 1883 bylo připojením

Vyšehradu jako Prahy VI. dovršeno sloučení všech částí historického města.

V té době již ovšem Praha se zhruba 200 tisíci obyvatel byla téměř úplně sevřena velkými předměstími a na svém vlastním plně zastavěném území nemohla najít možnosti uspokojení svých nových potřeb. Proto bylo velmi důležité, že se podařilo v roce 1884 připojit nepřilíš zastavěné Holešovice-Bubny jako Prahu VII o značné rozloze 528 hektarů. Město tím zvětšilo své území o více než 60 % na 1 379 hektarů a mohlo si vybudovat taková potřebná zařízení jako byly například jatky.

V té době trvale probíhala jednání o připojení dalších obcí, z nichž největší již byla tehdy okresními městy. Jediným výsledkem se stalo v roce 1901 připojení Libně s územím 677 hektarů. Rozloha města Prahy se tak zvětšila na 20 km² a počet obyvatel vyrostl na něco více než 200 tisíc. Prahu obklopující města a předměstí měla téměř 300 tisíc obyvatel, takže

Vývoj vymezení správních hranic Prahy

celá aglomerace dosáhla půlmilionové hranice.

Bez ohledu na správní hranice bylo ovšem nezbytné koordinovat určité investice a další záměry. Příkladem může být projekt kanalizace pro který byl v roce 1889 vypracován první regulační plán, do kterého byly zakresleny současné stavy a zároveň v té době známé regulační záměry nejen na vlastním území Prahy, ale též v největších předměstích – Karlíně, Smíchově, Žižkově, Vinohradech a dal-

ších. Také policie pochopila nezbytnost působení v měřítku celé aglomerace, což bylo vyjádřeno v roce 1903 zřízením policejního ředitelství pro Prahu a dalších 13 okolních obcí o celkové rozloze 77,5 km², to znamená pro celé tehdy urbanizované území.

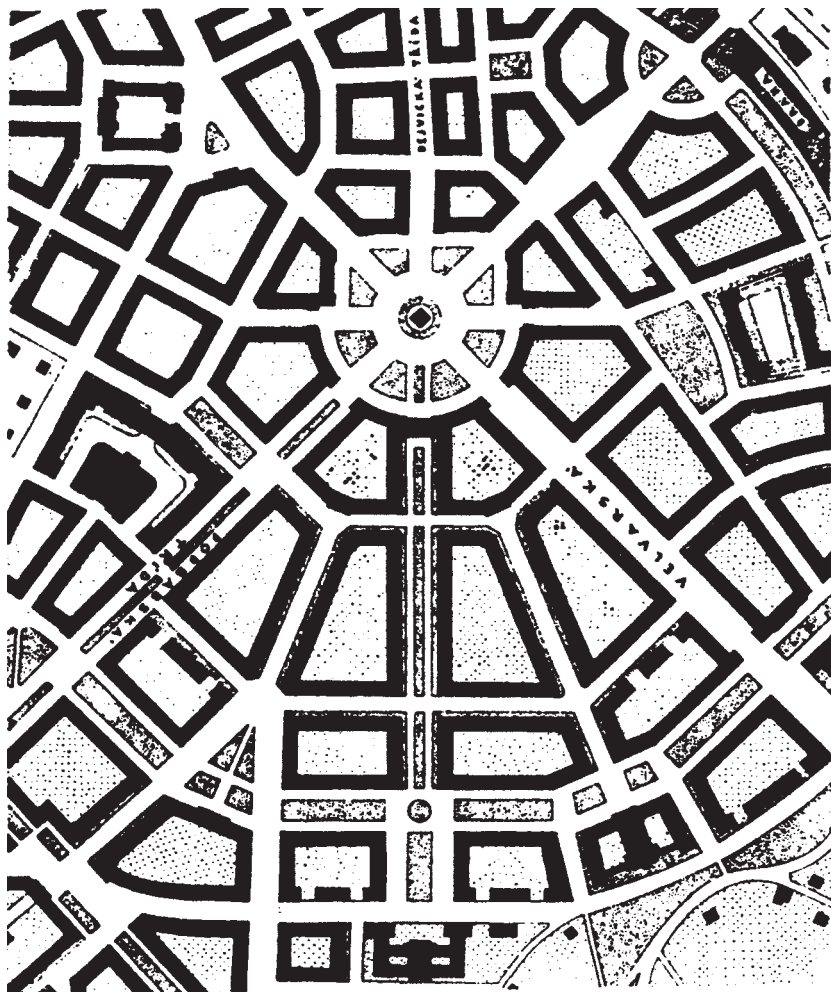
Postavení Prahy zásadně změnil vznik Československé republiky. Již v předvečer 28. října se v ateliéru architekta Františka Roita skupina architektů a urbanistů, která jednala o optimálním řízení rozvoje Prahy

a o nutnosti vypracovat „generální regulační plán Velké Prahy“. Na konci roku 1918 vznikl pracovní sbor architektů, navrhuje široký program opatření v památkové péči, řešení nového regulačního plánu Velké Prahy a dále ustavení Státní umělecké rady. S podobnými návrhy vystoupil Klub za Starou Prahu, Klub architektů a Spolek českých architektů a inženýrů.

V téže době se konala schůzka starostů Karlína, Smíchova, Žižkova i do té doby nejvíce v opozici stojících Královských

Území, která byla v roce 1923 určena Státní regulační komisí pro zpracování regulačních plánů (J. Kohout, J. Vančura: Praha 19. a 20. století)

Regulační plán Dejvic (A. Engel 1920)

Vinohrad, kteří společně navrhli připojení svých měst a vytvoření Velké Prahy. Regulační kancelář města, která existovala při stavebním úřadě, se začala zabývat urbanistickým návrhem pro nové rozšířené městské území. A. Balšánek publikoval v roce 1919 celou sérii architektonických koncepcí, kterou nazval Studie o Velké Praze.

V polovině prosince 1918 předložil člen správního výboru hl.m. Prahy Karel Baxa, pozdější dlouholetý pražský primátor, návrh na vypsání veřejné soutěže na řešení ideového regulačního plánu budoucí Velké Prahy – k čemuž ovšem nakonec nedošlo. V plánu v měřítku 1:10 000 mělo být „zejména označeno, které části budoucího města budou tvořiti část tovární, které část vilovou a které části s malými levnými byty... Soutěží touto má býti nejširším odborným kruhům poskytnuta možnost, aby v této pro budoucí rozvoj Prahy nejdůležitější otázce, mohli pronést své názory a návrhy“.

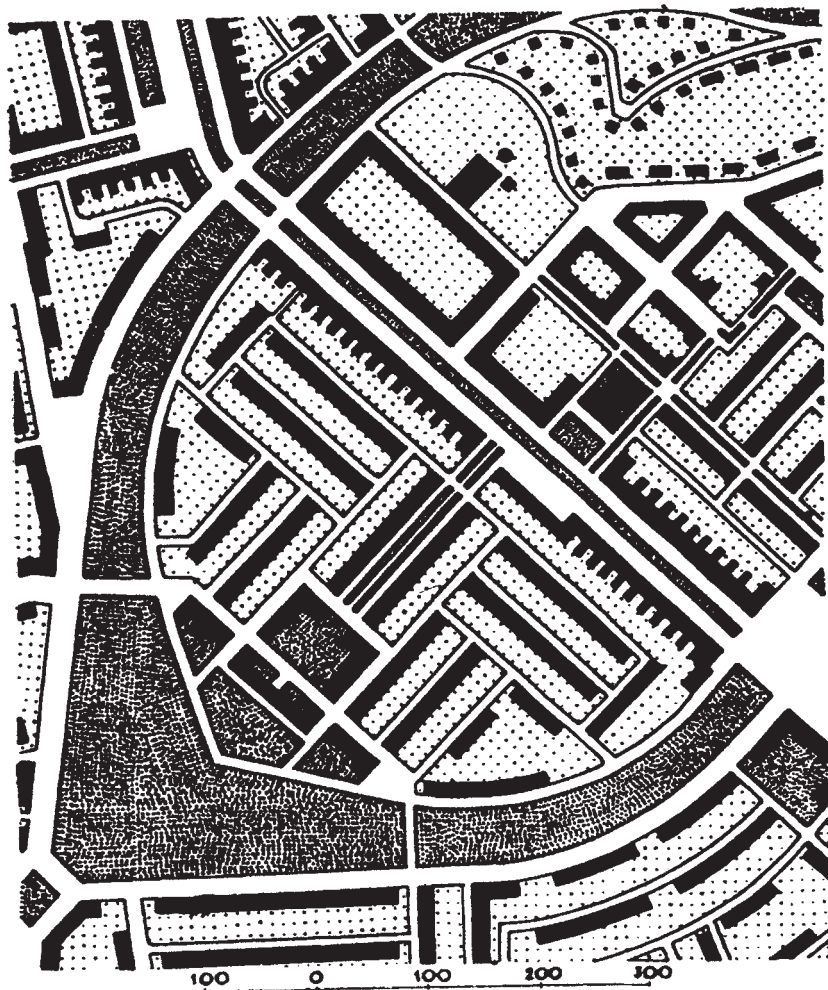
Na samém počátku následujícího roku 1919 se konala v dostavovaném palá-

ci Lucerna výstava v letech 1915 – 1917 vypracovaného projektu Maxe Urbana „Ideální Velká Praha“. Podle jeho vlastních slov plán „nebyl myšlen jako podklad reálné výstavby Prahy. Je to architektonický sen se smělým programem, má býti příspěvkem, v lecčems snad příkladem řešení Velké Krásné Prahy..., protože jediné řešení může být formově celkové, a nikoliv tak uboze příštípkářské, náhodné a umělecky nemohoucí, jako se dělo dosud“. Byl to opravdu ideální projekt, vyjadřující až příliš velkolepé záměry. V každém případě vyvolal velký zájem o pražskou problematiku a do diskuse se tehdy zapojil zajímavým názorem i mladý Karel Čapek.

Na rozdíl od období po 2. světové válce a svým způsobem i dnešní doby se Praha stala opravdovou prioritou celé země. Vyjádřil to nejlépe T. G. Masaryk při své návštěvě pražské radnice slovy: „Jsem si vědom toho, co znamená Velká Praha pro republiku. Budte ujištěni, že plně oceňuji význam Velké Prahy nejen geograficky, ale i kulturně a hospodářsky, že na ni pamatuji a že vše učiním abych tuto Prahu podporoval.“ O deset let později připomenul – pro dnešní dobu velmi aktuálně – že „Praha se musí stát městem světovým, avšak nesmí ztráct svého rázu, netoliko vnějšího, nýbrž i kulturního a duchovního vůbec“.

Regulační plán Holešovic a částí Karlína a Libně spolu s řešením regulace toku Vltavy (1924)

Regulační plán obytného souboru Zelená liška na Pankráci (P. Janák 1927), kde byla realizována v meziválečném období sociální bytová výstavba

Růst území města pokračoval až po 2. světové válce, kdy došlo v roce 1950 k nevelké korektuře v prostoru rozšiřovaného Ruzyňského letiště. Podstatnější byl přírůstek 21 obcí v roce 1968, vyvolaný především výstavbou velkých okrajových sídlišť – „měst“. Praha tím zaujala rozlohu necelých 300 km² a nepatrně překročila milión obyvatel. Pokračující extenzivní růst zvláště v prostoru Jižního a Jihozápadního Města a navíc připravované zakládání dalších satelitních sídelních útvarů vyvolaly v roce 1974 připojení dalších 30 obcí a Praha tím dosáhla své dodnes existující rozlohy 496 km².

Vytvoření Velké Prahy samo o sobě nebylo ovšem v té době ničím zcela mimořádným. Již roku 1901 vypsal Brno soutěž na regulační a zastavovací plán, který se však týkal jen vnitřního města a byl vypsan výhradně pro rakouské inženýry a architektky německé národnosti. V roce 1919 – dříve než pro Prahu – byl

přijat zákon o připojení okolních obcí a zároveň o zřízení regulačního poradního sboru pro Velké Brno. V roce 1926 byla pak vypsána ideová soutěž na náčrt zastavovacího plánu Brna s okolím, kde se výrazně uplatnili čeští architekti, jako byl Bohuslav Fuchs.

Zejména velká města pocítovala nutnost spojení nebo alespoň zřetelnější kooperace se svými neustále rostoucími předměstími. Vídeň připojila svá největší předměstí uvnitř pevnostního valu již v roce 1850, v roce 1890 dále rozšířila své území na 178 km² a v letech 1904 – 1905 až na 273 km² s 1,8 mil. obyvatel. Velký New York vznikl v roce 1889, kdy se k původnímu Manhattanu o rozloze 57 km² s tehdy něco více než 1,5 milionu obyvatel zvětšil připojením 4 velkých předměstí – Bronxu, Brooklynu, Queens a Richmondu – na 850 km² a dosáhl 2,5 milionu obyvatel.

Zhruba ve stejné době jako Prahu byl vytvořen Velký Berlín, jehož počátky spa-

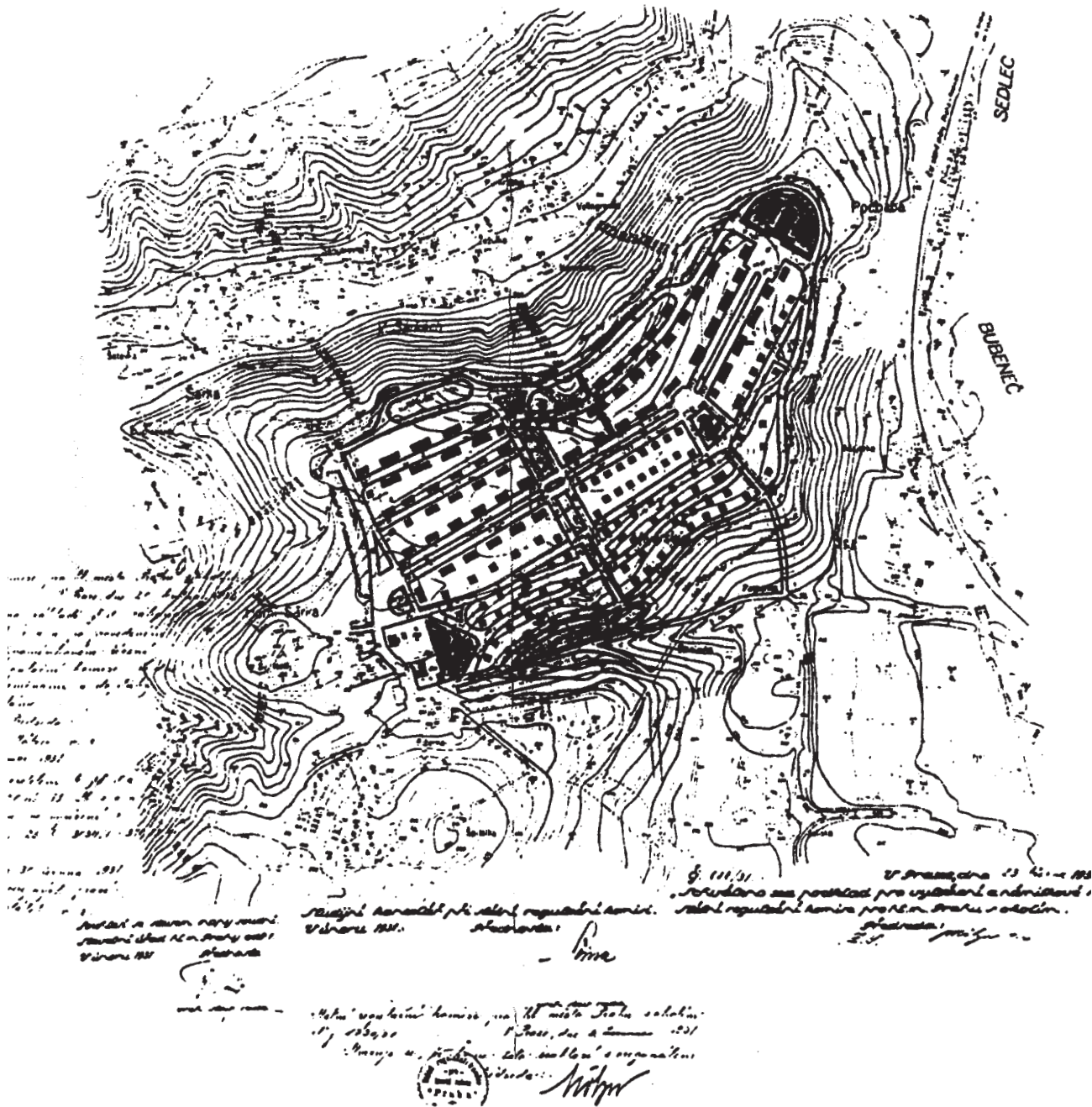
dají do roku 1912, kdy město se svými předměstími vytvořilo na řešení praktických potřeb rozvoje tzv. Účelový svaz o rozloze 351 km². V roce 1920 pak vznikla tzv. sjednocená obec o rozloze 870 km² a velmi prozřavě Svaz Velký Berlín, zahrnující celou aglomeraci s rozlohou 3 500 km².

Poněkud složitějším byl vývoj v konzervativním Londýně. Tam si policie jako prvá vytvořila již v roce 1829 tzv. Metropolitní okres, zahrnující rozlohu 1 787 km². Poté v roce 1855 se ukázala nutnost koordinovat statistické údaje a inženýrské stavby a tak vznikl Metropolitní úřad veřejných prací a po roce 1870 se již začal používat ve statistice termín Velký Londýn. Avšak teprve v roce 1888 vzniklo tzv. Londýnské hrabství, zahrnující na zhruba 300 km² s 3,5 milionu obyvatel pouze jádro již tehdy rozsáhlé londýnské aglomerace. Teprve v roce 1964 schválil britský parlament Radu Velkého Londýna pro území 1 604 km² s 8 miliony obyvatel. Tato Rada měla i následně složitý vývoj, který však nesouvisí s naším tématem.

Z hlediska současného vývoje výstavby Prahy a v jejím prostoru probíhajících suburbanizačních procesů je z událostí před osmdesáti lety nejpodstatnějším to, že vznik Velké Prahy byl doprovázen založením Státní regulační komise pro hlavní město Prahu a jeho okolí, které bylo zákonem č. 88 z 5. února 1920 uloženo: „připravení a rozhodování veškerých příprav k regulačnímu plánu, uvedení plánu ve skutek a i péče o jeho postupné provádění“, tzn., že měla rozhodovat „o všech stavebních otázkách Velké Prahy“. Komise byla zřízena s cílem „aby byl zaručen jednotný stavební rozvoj Prahy a okolí se zřetelem na potřeby hospodářské a z hlediska uměleckého i zdravotního“. Předseda komise byl přímo jmenován vládou a jejich 8 členů bylo vždy na funkční období 3 let jmenováno ministrem veřejných prací. Bylo tomu tak proto, „aby zabezpečeno bylo vypracování plánu bez škodlivých vlivů místních“.

V zákoně o zřízení komise se dokonce určovalo, že „všechny regulační a zastavovací povolení pozbývají platnosti a nesmějí být uváděny ve skutek, pokud s nimi nevysloví souhlas regulační komise z hlediska účelného zastavení a regulování dotyčného území“. Pod nátlakem majitelů pozemků však bylo toto ustanovení zrušeno, takže stavební úřad mohl schvalovat par-

a) Záměr na zřízení pravidelného regulačního a zastavovacího plánu pro část území Prahy - XIX - Dejvice „Na Babě“.
 Měř. 1:2880.

Regulační plán území Na Babě v Dejvicích (P. Janák 1931), podle jehož jihovýchodní části bylo postaveno známé sídliště z počátku 30. let.

celace a vydávat stavební povolení podle starých plánů a předpisů.

Pravomoc komise se vztahovala nejen na vlastní správní území města, což bylo tehdy 171 km², ale také na 78 obcí v zájmovém území na rozloze 308 km². Tam měla nejen koordinovat celkový rozvoj, ale byla přímo zodpovědná i za regulační plány jednotlivých obcí.

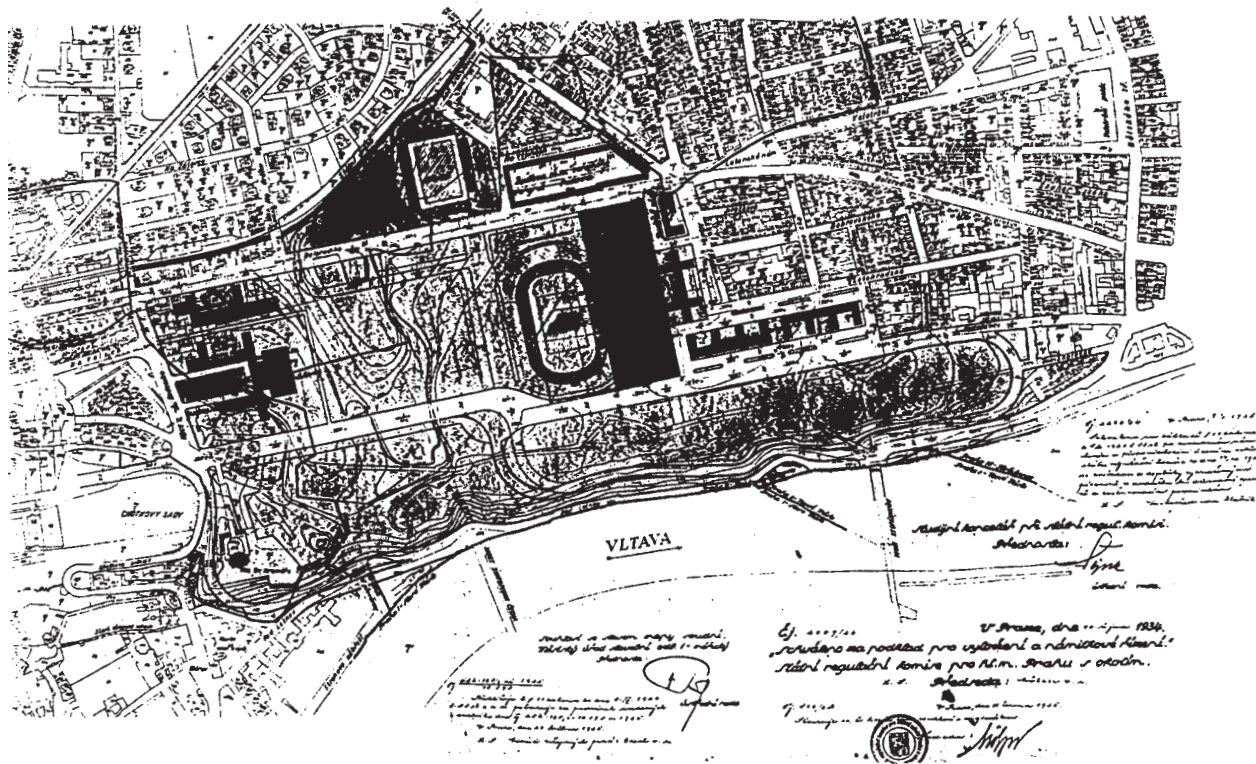
Přes všechny dobré úmysly a nesporné kladné výsledky meziválečné výstavby a působení regulační komise – jako bylo řešení rozvojových koncepcí městských sektorů a vypracování celkového regulačního plánu města – nelze zapomenout i na určité slabiny. Vyplývaly z nedostatečné formulace pravomocí regulační komise a z toho, že musela pracovat

podle zastaralého rakouského zákonodárství, protože celé první republiky se nepodařilo schválit nový stavební řád. Již při zřízení komise významný časopis Styl varoval před tím, že „péče o stavební rozvoj našeho hlavního města bude ponechána politickým klikám našich obcí, nezmoudřeli jsme z jednoho Žižkova, Břevnova a jiných – nýbrž táž historie bu-

Dobová fotografie sídliště Baba

*územní pláně Letenské v Praze VII, IV a XIX.
měřítko 1:2880.*

Regulační plán Letenské pláň (Studijní kancelář při Státní regulační komisi 1934)

Praha na počátku 20. let

de se opakovati k nenahraditelné škodě našeho hlavního města. Teprve ze škod zmoudříme a poznáme, že se stala velká chyba. Zájem na rušení pravomoci státní regulační komise je čistě pokoutní – aby v kalných vodách mohli lovit podnikatelé, těžící vždy ze zájmů veřejných“.

Každému, kdo dnes sleduje výstavbu našeho hlavního města a chaotickou suburbanizaci jeho okrajových částí a zázemí je zřejmé, že události kolem vzniku a koncipování Velké Prahy nejsou pouze významnou kapitolou vývoje moderního českého urbanismu, ale především hovoří

překvapivě aktuálně k naší současnosti – a to nejen pro Prahu.

Ing. arch. Jiří Hruža